

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 1160 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeovich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Kursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран	69
Буранова Лола Вахобовна	
Мамлакатimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Hakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdoning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyoroova Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилола Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдуллаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati.....	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari.....	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlarini.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalari ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich, Boliyev Bahromjon Rustam o'g'li	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi	394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich	
Logistika jarayonlarida raqamli yechimlar.....	399
Yarashova Vasila Kamalovna, Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
To'g'ridan to'g'ri sug'urta qilish operatsiyalari bo'yicha daromadlarning hisobini takomillashtirish.....	403
Abdusaidov S.J.	
Venchur kapitali: kelib chiqish tarixi va ilg'or horijiy tajribalar.....	409
Do'stov Firuz Ilxomovich	
Анализ статистического исследования рынка паломнического туризма в республике узбекистан	414
Мустаева Шохида Саъдуллаевна	
Структурно-функциональный анализ гастрономического туризма в республике узбекистан	420
Салиева Екатерина Сергеевна	
Вопросы привлечения внешнего финансирования металлургических предприятий в узбекистане.....	427
Татьяна Будей	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishning afzalliklari	431
Khusanov Nodirbek Djumanazarovich	
Innovatsion g'oyalar va yangi ilmiy ishlanmalar asosida innovatsion mahsulotlar yaratishning boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish yo'llari.....	437
Daliyev Xusan Xojakbarovich	
Macroeconomic factors in the development of the banking performance	442
Mamadiyorova Madina Nuriddin kizi, Dr.Susanti Kurniawati, X.S.Umarov	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	449
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Ecological sustainability and trade: economic and environmental implications of uzbekistan's accession to the WTO	453
Mironshokh Sattarov, Denny Andriana, Sirojiddin Yangiboyev	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishni o'ziga xos tendensiyalari.....	458
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ilmiy – nazariy asoslari.....	468
Davletov Po'lat Torabayevich	
Ekoshahar tashkil etishda "yashil" belbog' hamda "yashil" makonning o'rni	476
Karimova Muqaddas Zabixullayevna	
Необходимость изучения механизма управления социально-трудовыми отношениями при переходе республики узбекистан на "зеленую" экономику.....	479
Раматов Зафарбек Жуманиязович	

Klasterlarning rivojlanish tarixi, ularning o'ziga xos xususiyatlari va raqobatbardoshlikdagi o'rni.....	482
Sherkulov Shohruh Erkin o'g'li	
Soliqlarni raqamlashtirish: QQS ning muammo va istiqbollari	486
Abdulxayeva Shahnoza Muhammadiyevna	
Dehqon va tomorqa xo'jaliklarida sug'oriladigan yerlarning unumdorligini oshirish yo'llari.....	492
Xo'jageldiev Chorshanbi Pardayevich	
Topical issues of analytical support for financial resources management of business entities in modern conditions	498
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Исследование цифровой валюты центрального банка как новой формы денег	506
Якубова Шамшинур Шухратовна	
Структуризация прибыли предприятия, факторы формирования и выявление резервов её повышения.....	513
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Xorijiy mamlakatlarda oilaviy migratsiya masalalari.....	517
Kadirova Zulayho Abduhalimovna, Gaziyeva Sulxiya Saidmashrafvna	
Ta'limda innovatsion tadbirkorlikning tarixiy rivojlanishini asosiy bosqichlari.....	522
Madaminova Xusnidaxon Shuxratovna	
Integratsiya jarayonida bog'dorchilikda klasterlarni barpo qilishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar va tarkibiy o'zgarishlarga ta'siri	526
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Banklarning moliyaviy xavfsizligi va uning iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri.....	532
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Qishloq xo'jaligida pillachilik biznesini rivojlantirish istiqbollarini belgilash jarayonini ekonometrik modellashtirish.....	535
Turgunov Odilbek Maripovich	
Zamonaviy pul-kredit siyosatining iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi rolini baholash.....	542
Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich	
The unique characteristics of governance systems in various countries: a comparative analysis.....	549
Bozorboev Otamurod Nurmuxammad ugli, Denny Andriana, Usmanov Bunyod	
GREEN ECONOMY AND GREEN CHEMISTRY: principles, priorities, advantages and it's impact to the future.....	553
Fozilova Firangiza Komilovna, Zokirova Ferangiz Zafarovna	
Kichik biznesda yoshlar tadbirkorligini shakllantirish va rivojlantirishning mohiyati va ahamiyati.....	557
Karimova Mavjuda Boxodirovna	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	562
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o'g'li	
Temir yo'l transportida yuk tashish samaradorligining iqtisodiy negizi tushunchasi va xususiyati.....	568
Shukurova Sultana Said Sultanovna	
Tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarining hozirgi holati va tendensiyasi.....	572
Hayitova Nigora Ilxomovna	
Mamlakat tashqi qarzini boshqarishning samarali yo'llari	576
Choriyev Fazliddin Ishkuvatovich	
A comparative analysis of investment risk management in the non-profit sector	583
Rakhimov Shoxrux Abduqaxxor O'g'li, Muhamad Arief Ramdhany	
Роль налога на доходы физических лиц в формировании бюджета узбекистана.....	587
Наврозова Фароғатхон	

Принцип работы электронных денег в форме электронных кошельков в банковском секторе	592
Ширинова Шохсанам Собир кизи	
Дальнейшее повышение эффективности деятельности постов удаленного электронного декларирования путем преобразования их структуры и алгоритма взаимодействия	598
Вахидова Феруза Алимовна	
Ishbilarmonlik muhitining mohiyati hamda uni baholashning zamonaviy usullari	603
Majidov Faxriddin Abdurazzok o'g'li	
Davlat moliyaviy siyosatining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	609
Jabborova Dilafruz Sodiq qizi	
Mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishida kichik biznes subyektlari faoliyatining ahamiyati	614
Ismoilov Narimonjon No'monjon o'g'li	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari	619
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Telekommunikatsiya sanoatining rivojlanish tendensiyalari	625
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
O'zbekistonda xizmatlar sohasi va uning amaldagi holati tahlili	631
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning atrof-muhitni yaxshilash va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish munosabatlari tahlili	637
Raximova Mohinur Dilshod qizi	
OTMlarining ta'lim faoliyatini boshqarish jarayonida qo'llaniladigan innovatsion shakl va metodlar	645
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsiya loyihalari samaradorligini baholashda moliyaviy modellashtirishning muhim jihatlari	651
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich, Zokirova Feruza Farxod qizi	
Internal factors influencing the competitiveness of the textile industry	657
Ikramova Nodira Burkhon kizi	
Mamlakatimiz tijorat banklari aktivlari samaradorligini baholash dolzarbligi	662
Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich, Baltabaev Maxmud Toshpo'latovich	
Xalqaro bozordagi eng katta birlashish va sotib olish (m&a) opertsiyalari bo'yicha tahlili	667
Ahamdjonov Abdulloh Ahadjon o'g'li	
The impact of markets for innovative banking products on the economy	675
Abdurakhimova Dilara Karimovna	
Increasing the effectiveness of using marketing tools in public transport	686
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, G'iyosidinov Boburbek Baxtiyor o'g'li, Wang Cheng	
E-commerce strategies for global market expansion	694
Allanazarova Dilnoza, Gulnora Abdurakhmanova, Vanessa Gaffar	
Chinese commercial banks experience in asset diversification	704
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Issues of greening the economy in ensuring sustainable economic growth	708
Nurmetova Muyassar Jumanazarovna	
“Риск-ориентированный надзор в банковском секторе узбекистана: актуальные практики и вызовы”	712
Суюнов Жасур Бозорович	
Рейтинг устойчивости субъектов предпринимательства: некоторые теоретические и практические аспекты	715
Исроилов Баходир Ибрагимович, Ibragimov Boburshoh Boxodir ugli	

Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish amaliyotini takomillashtirish yo'llari.....	718
Raxmanov Ilxom Xurramovich	
O'zbekistonda moliyaviy razvedka xizmati faoliyatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	725
Abdug'aniyev Uchqun Habibulla o'g'li, G'aniyev Samariddin Murodullo o'g'li	
Передовые методы сбора данных для точных маркетинговых исследований	730
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Budjet tashkilotlarida ichki auditni tashkil etish va uning uslubiyotini takomillashtirish.....	733
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda logistikaning nazariy va uslubiy asoslari.....	740
Mirzanova Nozima Maratovna	
Tijorat banklarining transformatsiyalash jarayonlarini masofaviy bank xizmat turlari orqali rivojlantirish	744
Farmanova O'g'iloy Aliqul qizi	
Budjet daromadlarini shakllantirishning xorij tajribasi	748
Saipnazarov Shaylavbek Aktamovich	
Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar – o'zbekistonni yanada rivojlantirish strategiyasining tarbiyaviy omili.....	753
Gulxayo Samandarova Abdulkarim qizi	
Potential of vineyard tourism in Cappadocia region	761
Xashimova Shaxnoza Shuxrat qizi	
Aloqa xizmatlarini ko'rsatishning bugungi muammo va yechimlari.....	767
Shirinova Gulnoza Xudoyor qizi	
Mamlakatlarga xos xatarlarni baholash metodologiyalari tahlili	771
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Tijorat banklarida faktoring operatsiyalariga ta'sir qiluvchi omillarning empirik tahlili	779
Usmonov Farrux Farxodovich	
A Comprehensive Analysis between Entrepreneurship and Unemployment in Uzbekistan.....	787
Shomurodov Tokhir Boymurod ugli, Rakhmonov Bekzod Sharibjon ugli, Kuziyeva Gulnoza Rashidovna	
English language competency as a catalyst for promoting sustainable development education in economics programs	792
Askarova Feruza Abdullaevna	
O'zbekiston misolida inson kapitali va tadqiqotlar boshqaruvini tadqiq qilish.....	798
Abdullayev Baxodir	
The role of insurance enterprises in securing global maritime trade.....	804
Sohibjamol Abirkulova	
Fond bozori orqali investitsiya faoliyatini moliyalashtirish yo'llari.....	809
Haydarov O'ral Axmadovich	
Bozor bahosi usullari asosida loyiha tannarxining bir qismi sifatida mehnat xarajatlarini hisoblashning iqtisodiy modeli.....	815
Suvonov Bekniyoz Baxtiyor o'g'li	
Анализ теоретического основы государственного внутреннего финансового аудита Республики Узбекистан.....	821
А.Нурниязов, Б. И. Исроилов	
O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda infratuzilmaning ahamiyati.....	829
Raxmonov Bekzod Sharibjon o'g'li, Shomurodov Tohir Boymurod o'g'li, Botirova Hulkan Olimjonovna	
Innovatsion biznesni rivojlantirishning nazariy jihatlari.....	836
M.E.Ostanova	
O'zbekiston respublikasi davlat budjeti daromadlarini o'rta muddatli prognozlash.....	841
Fayzullayev Doston Mahmud o'g'li	

Conceptual Foundations of Applying Public-Private Partnership Mechanisms in the Tourism Sector	847
Saidov Utkir Uralboyevich	
Tijorat banklarining likvidligini ta'minlashda xorij tajribasi.....	852
Sattorova Nasiba G'anijon qizi	
Sanoat tarmog'ini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini statistik baholash.....	856
To'rayeva Zilola Turg'unovna	
Tadbirkorlik faoliyatida mijozlar bilan barqaror aloqalarni o'rnatishda CRM strategiyalarining roli.....	860
Xalilova Nafisa Komilovna	
Ways to improve the efficiency of banking services in our country	863
Muminova Masuda Bakhtiyorovna	
Agrar sohada investitsion loyihalarni tutgan o'rni va o'ziga xos jihatlari.....	867
Utanov Bunyod Kuvandikovich	
Анализ тенденций развития инновационной деятельности свободных экономических зон узбекистана.....	872
Ачилова Ширин Шавкат кизи	
Korxonani boshqarish samaradorligini oshirish yo'llari	880
Nazarov Sherzod Abdusattor o'g'li	
Роль акционерных обществ в национальной экономике: анализ вклада крупных акционерных обществ в валовой внутренний продукт Узбекистана, их роль в создании рабочих мест и осуществлении инновационной деятельности	884
Халекеева Зоя Пирниязовна, Эшов Алишер Ахтамович	
Investitsiya faoliyatini moliyalashtirish manbalarini shakllantirishning mohiyati va nazariy asoslari	888
Ashurov Azizbek Asqaraliyevich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarining ahamiyati	892
Xakimova Gulzora Jamshidovna	
Xorijiy mamlakatlar miqyosida elektron xizmatlarning rivojlanish tendensiyalari va ularning ko'rsatkichlari.....	896
Xudoyorova Mehrangiz	
Iqtisodiy o'sish samaradorligini ta'minlashda tabiiy va moliyaviy resurslardan unumli foydalanish masalalari.....	901
Xomidova Kamola G'olib qizi	
"Silk road stations" turizm rastalarini tashkil etish loyihasini amalga oshirishning tashkiliy-iqtisodiy yo'nalishlari	907
Suxrob Ramazonovich Bobokalonov	
Investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda fond bozorining rolini oshirish mexanizmlari.....	916
Kamilova Iroda Xusnitdinovna	
Transport xizmatlari bozorini shakllantirish va rivojlantirishning respublikamizdagi ahamiyati.....	921
Muxtorova Indirabonu Yasharbek qizi	
Banklarda kredit operatsiyalari hisobi va tahlilini takomillashtirish yo'llari.....	927
G'olib Tashmanov, Hilolaoy Egamberdiyeva	
Innovatsion iqtisodiyotda telemeditsina xizmatlarini tashkil etishning zamonaviy shakllari.....	933
S.M. Raximova	
Marketing tadqiqotlarining iqtisodiy mazmuni, turlari va bozorni segmentlarga ajratish masalalari.....	937
Valiyeva Aziza	
G'allachilik klasterlarini shakllantirishning zarurati, bosqichlari va faoliyatining xususiyatlari.....	942
Ilmuratov Shavkat Maxsumovich	

Boshqaruv hisobi tizimida budjetlashtirishning nazariy-metodologik jihatlarlari	949
Urmanova Umida Xakimdjanoyna	
Пути обеспечения инвестиционной привлекательности коммерческих банков узбекистана на основе зарубежного опыта	954
Тилеумуратов Азамат Азатович	
Temir yo'l transportida yo'lovchi tashish faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	959
Ozatbekov Yusupxon Farhod o'g'li	
Mamlakatimizning eksport imkoniyatlari va muammolari.....	964
Ansabxon ZAKIROV	
Цифровизация и прогнозные параметры экспортного потенциала субъектов малого бизнеса	967
Мирзахаликов Бобир Бахтиёрович	
Зелёный энергопереход как фактор устойчивого развития энергетики Узбекистана.....	971
Юсупов Ёкуб Рустамович	
Модели и тенденции развития формирующихся финансовых рынков	978
Кадилова Хадича Тураевна	
Yashil iqtisodiyot xususiyatlari va rivojlanish omillari.....	983
Israilova Shoira Turg'unovna	
Davlat moliyaviy nazorati organlarining samaradorligini oshirish yo'nalishlari.....	987
Zuparov Abzaljon Batirjonovich	
Методика расчета устойчивого развития предприятий тэк на основе сводных интегральных индексов.....	991
Г.Ж. Аллаева	
Chet mamlakatlar pensiya tizimining o'ziga xos xususiyatlari.....	995
Tursunov Zohidxo'ja Orifovich	
Davlat fiskal va monetar siyosatining vujudga kelishi.....	1002
Xudaybergenova Nigora Turgunboyevna	
Aksiyadorlik jamiyatlarining innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda banklarning rolini oshirish	1005
Saidaxmedova Aida Mirzayevna	
Xarajatlar hisobini mhxs asosida tan olishning o'ziga xos xususiyatlari	1010
Xaydarova Surayyo Nasirdinovna	
Zamonaviy turizm yo'nalishlari yangiliklarini sohaga tadbqiq etish va turizm bozorini rivojlantirishda aqlli (smart) texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati	1016
Sangirov Utkir Xudoyberdiyevich	
Sanoat korxonalarining raqobatdoshligini ta'minlash salohiyati	1021
To'raev Sardorbek To'raevich	
Kichik biznes subyektlari faoliyatini innovatsion rivojlantirish omillari	1025
Musayev Ozodjon Shavkat o'g'li	
Agrar soha taraqqiyotida xorijiy investitsiyalarning roli.....	1031
Ko'chqarov Fayzullo Abdujabborovich, Mamatov Baxadir Safaraliyevich	
Оценка влияния введения цифровой валюты на денежную сферу	1041
Якубова Ш.Ш.	
Importance of staff service quality at uzbek national restaurants in uzbekistan.....	1046
Shodiyona Sanginova	
Budjet tashkilotlarida qurilish-ta'mirlash xarajatlari hisobining asoslari.....	1051
Azizova Zilola Lochin qizi	
Biznes sohasi uchun oliy ma'lumotli boshqaruv kadrlarini sifatli tayyorlash masalalari.....	1057
Shabnam Djumaniyazova	

Hududlarda kichik va o'rta biznesni rivojlantirishda xorijiy tajriba.....	1064
Bozorov Ilyos Isomiddinovich	
To'qimachilik mahsulotlarini xalqaro sifat standartlari asosida yevropa ittifoqiga eksport qilish imkoniyatlari.....	1071
Raximova Moxigul Isroiljanovna	
Natural Language Processing of Cognitive Metaphors in Eco-Marketing	1074
Bakhtiyor Djurakulovich Safarov, Abdusaidova Gulhayo Bakhridin qizi	
Sug'urta kompaniyalarning investitsion faoliyatining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rni	1079
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
Investitsiya portfelini shakllantirishda moliyaviy risklarni boshqarishning chiziqsiz modellari	1083
Shirin Zafar qizi Tursunxodjayeva	
Pestel tahlili – muvaffaqiyatli investitsiya qarorlarini qabul qilish asosi	1090
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Raqamli infratuzilmani rivojlantirish sharoitida soliq qarzdorligini undirish mexanizmining soliq ma'muriyatchiligidagi o'ziga xos xususiyatlari.....	1097
O'taganov Anvar Nurxonovich	
Analysis of factors affecting certification in the production of textile industry products.....	1103
Ergashev Abrorbek Raxmatulla o'g'li	
Organik qishloq xo'jaligini rivojlantirish va uning ijtimoiy-iqtisodiy samarasini oshirish	1106
Xidirov Shohrux Bobir o'g'li	
Kichik biznes subyektlarida mahsulot ishlab chiqarishda innovatsiyani joriy etish masalalari.....	1111
Mirzayev Kobil Nosirjonovich	
Professionalarning xalqaro mehnat migratsiyasini tartibga solishning asosiy tamoyillari.....	1117
Kadirova Zulayxo Abduxalimovna	
Mintaqalarda tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishning moliyaviy asoslari: xorij tajribasi.....	1121
Xoltoyev Mirusmon	
Состояние туристической инфраструктуры Ташкентской области.....	1126
Гаппарова Майрамхон Зафар кизи	
Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish davrlari ekonometrik modelini yaratish masalalari.....	1131
Abdullayev Farxod Ozodovich	
Soliqqa tortish va soliq ma'murchiligi sohasida ma'lumotlarning elektron hujjatdan foydalanish orqali soliq bazasini kengaytirish va samaradorligini oshirish yo'nalishlari.....	1136
Axmedjanov Farrux Karimovich	
Qo'shilgan qiymat solig'ining iqtisodiyotni raqobatbardoshligiga ta'siri tahlili.....	1146
Turdaliyev Eldor Shuxratjon o'g'li	
Soliq qarzdorlik summalarini hamda qarzdorlikni vujudga keltuvshi sabablar tahlili.....	1152
Abdukarimov Xurmat Matyakubovich	

SOLIQ QARZDORLIK SUMMALARINI HAMDA QARZDORLIKNI VUJUDGA KELTUVSHI SABABLAR TAHLILI

ORCID: 0009-0005-3493-0462

Abdulkarimov Xurmat MatyakubovichToshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil izlanuvshi

Annotatsiya: Ushbu maqolada soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish, soliq to'lovshilarga xizmat ko'rsatish va ta'limni yaxshilash, soliq tizimi va tartiblarini soddalashtirish, soliq to'lovshilar va soliq organlari o'rtasida samarali aloqa kanallarini rivojlantirish soliqlarni undirish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari tahlil qilingan. Bundan tashqari, adolatga bo'lgan ishonch va idrokni shakllantirish va samarali majburlov choralarini qo'llash ham muvofiqlikni oshirishi munosabatlarni rivojlantirish tendensiyalarini hamda soliq va yig'imlar bo'yicha soliq qarzdorliklar yuzaga kelishining asosiy sabablarini nazariy va amaliy jihatlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: soliq qarzi, boqimanda, kadastr qiymati, shaxsiy kartochka, soliq elementlari, budjet salohiyati, mahalliy budjet, mahalliy budjetlar xarajatlari, sud ijrosi, qarz beruvchi, kreditor, debitor.

Abstract: This article aims to improve the mechanism of tax collection, improve service and education for taxpayers, simplify the tax system and procedures, develop effective communication channels between taxpayers and tax authorities, and improve the mechanisms of tax collection. In addition, the theoretical and practical aspects of the formation of trust and perception of justice and the use of effective coercive measures also increase compliance, the trends in the development of relations, and the main reasons for the occurrence of tax arrears on taxes and fees.

Key words: tax arrears, property, cadastral value, personal card, tax elements, budget capacity, local budget, costs of local budgets, judicial execution, lender, creditor, debtor

Аннотация: Целью данной статьи является усовершенствование механизма сбора налогов, улучшение обслуживания и образования налогоплательщиков, упрощение налоговой системы и процедур, развитие эффективных каналов связи между налогоплательщиками и налоговыми органами, а также совершенствование механизмов сбора налогов. Кроме того, теоретические и практические аспекты формирования доверия и восприятия справедливости, применение эффективных мер принуждения также повышают соблюдение требований, тенденции развития отношений и основные причины возникновения налоговой задолженности по налогам и сборам

Ключевые слова: налоговая задолженность, имущество, кадастровая стоимость, личная карта, налоговые элементы, бюджетная обеспеченность, местный бюджет, расходы местных бюджетов, судебное исполнение, кредитор, кредитор, должник

KIRISH

Davlatimizning hozirgi kundagi tadbirkorlik va kishik biznesni qo'llab-quvvatlash hamda ular faoliyatini erkinlashtirish jarayonida turli tekshirishlarni kamaytirish, soliqlar va yig'imlarning ular faoliyatiga ta'sirini kamaytirish, ya'ni mulkshilik shaklidan qat'iy nazar har qanday xo'jalik subyekti to'layotgan solig'i unga to'la-to'kis iqtisodiy erkinligini ta'minlashga asos bo'lishiga erishishi bugungi kundagi soliqqa tortish tamoyillarining eng asosiysi ekani hech kimga sir emas. Mustaqillikka erishgan dastlabki yillarimizdanoq, qarzdorlikning, ayniqsa, soliq qarzdorlikning o'sishini oldini olishga katta ahamiyat berilmoqda. Qarz beruvshi va qarz oluvshilar, kreditor va debitorlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy-me'yoriy asoslar yaratildi. Ko'rilayotgan qat'iy chora-tadbirlar tufayli soliq idoralarining budjetga va budjetdan tashqari maqsadli jamg'armalariga soliq summalarini undirishdagi faolligi muayyan ijobiy natijalar bermoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Hozirgi davrda O'zbekiston Respublikasi soliq ma'muriyatshiligida joriy etilgan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish yo'llari mavzusiga oid qisqacha adabiyotlar sharhini keltiramiz.

Soliq majburiyati – jismoniy shaxs, korporasiya yoki boshqa yuridik shaxsning davlat oldidagi soliq qarzining umumiy summasidir. Daromad solig'i, savdo solig'i va kapital daromad solig'i soliq majburiyatlarining barcha shakllaridir (Jonson, 2022) [1].

Soliq majburiyatining ta'rifi jismoniy yoki yuridik shaxsning davlatga soliq bo'yicha qarzi bo'lgan pul yoki qarzi miqdoridir (Jozepson, 2022). Demak, anglashilmoqdaki soliq majburiyatlari soliq to'lashdan bo'yin tovlashga qarab ketmoqda. Ya'ni ushbu tadqiqot doirasida soliq to'lashdan bo'yin tovlash tushunchasini iqtisodiy mohiyatini ochishga harakat qilamiz. Soliq to'lashdan bo'yin tovlash deganda jismoniy yoki yuridik shaxslarning soliq majburiyatlarini qonunga xilof ravishda kamaytirish maqsadida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli faoliyat tushuniladi. Soliq majburiyatlari soliq tizimlarining standart va huquqiy jihati bo'lib, soliq to'lashdan bo'yin tovlash firibgarlik yo'li bilan ushbu majburiyatlardan qochish yoki kamaytirishga qaratilgan jinoiy harakatdir[2].

Soliq to'lashdan bo'yin tovlash tarix davomida hamma joyda keng tarqalgan. "Soliq to'lashdan bo'yin tovlash" atamasi soliqlarning adolatli ulushini to'lashni istamaydiganlar tomonidan keng ko'lamli faoliyatni o'z ichiga oladi (Ovusu va boshq., 2019). Daromadni kamaytirib ko'rsatish, chegirmalarni ortiqsha ko'rsatish va moliyaviy hujjatlarni manipulyasiya qilish soliq to'lashdan bo'yin tovlash strategiyasining misolidir (Ozili, 2020). Shunga qaramay soliq to'lashdan bo'yin tovlash natijasida yo'qotilgan daromad miqdori har qanday mamlakatda katta bo'lishi mumkin. [3].

Ko'pgina soliq to'lashdan bo'yin tovlash bo'yicha tadqiqotlar individual xatti-harakatlarni aniq kontekstda ko'rib chiqadi (Alm va boshq., 2019). Axloqiy, ishonsh, munosabat, idrok, niyat, xabardorlik, madaniyat, dindorlik, bilim va ta'lim kabi individual omillarga bog'liq. Shaxsiy daromad solig'i bu xatti-harakatlar ko'rib shiqiladigan eng keng tarqalgan ob'ektiv bo'lib, soliq to'lashdan bo'yin tovlash bo'yicha eng nazariy va empirik ishlar shaxsiy daromad solig'iga qaratilgan (Efeeloo va Dik, 2018). Jismoniy shaxslar o'z daromadlarini kam hisobot berish, chegirmalarni, imtiyozlar yoki kreditlarni ortiqcha ko'rsatish, soliq deklarasiyasini o'z vaqtida topshirishga e'tibor bermaslik yoki hatto soliq to'lamaslik uchun ayirboshlashda qatnashish orqali daromad solig'ini to'lashdan qochishlari mumkin. Boshqa tomondan bunday xatti-harakatlar, albatta, turli soliqlarda olinishi mumkin. Ayni paytda, firmalar, masalan, jismoniy shaxslar shaxsiy daromad solig'ida bo'lgani kabi daromadlarni kam hisobot berishi, chegirmalarni bo'rttirib ko'rsatishi yoki yuridik shaxslarning daromad solig'i bo'yicha soliq deklarasiyasini taqdim etmasligi mumkin[4].

Adabiyotda iqtisod bilan bog'liq omillar soliq stavkasi, moliyaviy cheklovlar, daromad darajasi, soliq yuki, korrupsiya, iqtisodiy tuzilma, audit, jarima va ishsizlikdir. Rishardson (2016) soliq to'lashdan bo'yin tovlashda iqtisodiy omillarga qaraganda iqtisodiy bo'lmagan omillar ko'proq ta'sir ko'rsatadi. Keyinshalik korrupsiya va soliq to'lashdan bo'yin tovlash keng tarqalgan muammolar sifatida tavsiflanadi. Korrupsiya – hokimiyat va vakolatli shaxs yoki korporasiya tomonidan noqonuniy afzalliklarga ega bo'lish yoki hokimiyatni shaxsiy manfaat uchun suiiste'mol qilish maqsadida amalga oshiriladigan insofsiz yoki jinoiy huquqbuzarlikdir (Khelif va Amara, 2019). Nihoyat, ishsizlik ma'lum yoshdan oshgan, haq to'lanadigan ishda yoki mustaqil ish bilan band bo'lmagan, lekin ayni paytda ish qidirayotganlar sifatida aniqlanadi (Tabandeh va Tamadonnejad, 2015). Tadqiqotlarga ko'ra, ishsizlik yashirin iqtisodiyotning asosiy manbai hisoblanadi. [5].

Soliq to'lashdan bo'yin tovlash bo'yicha eng so'nggi o'rganilganlar tomonidan yuqorida qayd etilgan iqtisodiy va noiqtisodiy omillardan tashqari boshqa omillar ham qo'llaniladi. Adabiyotlarni ko'rib chiqish davlat xizmatlarini raqamlashtirish, korporativ ijtimoiy mas'uliyat va ma'lumot tarqatishning ta'siri kabi ba'zi o'zgaruvchilarni taqdim etadi. Birinchidan, butun dunyo bo'ylab hukumatlar so'nggi o'n yilliklarda internet texnologiyasi davlat xizmatlarini soddalashtirishi va ularning samaradorligini oshirishi mumkinligini tushunib, o'z aholisi bilan aloqa qilish uchun internetdan foydalanishda xususiy sektorga ergashdilar (Uyar va boshq., 2021). (Montenegro, 2021). Nihoyat, hushtakboz xususiy, davlat yoki davlat tashkiloti doirasida noqonuniy, axloqsiz, noqonuniy, xavfli, firibgarlik yoki davlat mablag'larini suiiste'mol qiluvshi bilim yoki harakatni oshkor qiladigan kishidir. Hushtakbozlik tizimlarini joriy qilish auditdan o'tish ehtimoliga noaniqlik qo'shish orqali aniqlash imkoniyatini oshiradi (Masslet va boshq., 2019). [6].

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Soliq qarzini vujudga kelishi bu xo'jalik yurituvchi subyektlar yoki yakka tartibdagi tadbirkorlarning hisoblangan soliqlar bo'yicha budjet va budjetdan tashqari jamg'armalarga o'z vaqtida to'lanishi lozim bo'lgan pul mablag'larining muddatidan o'tib to'lanishi yoki umuman to'lanmasligi sabab bo'ladi. Soliq to'lovshining yoki soliq agentining soliq qarzi barcha soliqlar bo'yicha ham, ularning har biri bo'yicha alohida-alohida ham aniqlanishi mumkin. Soliq qarzini to'lash, shu jumladan, uni soliq organlari tomonidan undirish chog'ida to'lash quyidagi tartibdagi ketma-ketlikda amalga oshiriladi:

- 1) soliqlar summasi;
- 2) hisoblangan penyalalar;
- 3) jarimalar.

Quyidagilar unga ta'sir etuvchi omil bo'lishi mumkin:

- o'zaro moliyaviy xo'jalik munosabatda bulgan xo'jalik subyektlari tomonidan to'lov intizomiga rioya qilmaslik va buning oqibatida debitorlik, kreditorlik qarzlarning oshib ketishi;
- xo'jalik subyektning mahsulotiga (bajarilgan ish va xizmatlarga) iste'mol talabining keskin o'zgarishi;
- ishlab chiqarilgan mahsulotning (bajarilgan ish va xizmatlarning) sifati buyurtmashini yoki bozorni talabiga javob bermasligi;
- soliq to'lovchi tomonidan budjet oldida soliq qarzini vujudga kelishining eng asosiy sabablaridan biri – korxonaning moliyaviy holatining barqaror emasligi, shu jumladan, debitorlik va kreditorlik qarzlarning oshib borishidir.

Soliq qarzining yuzaga kelish sabablari quyidagilar:

- xo'jalik yurituvchi subyektlar va yakka tartibdagi tadbirkorlik xufyona faoliyat maqsadida tashkil etilganligi;
- soliq madaniyatining to'liq shakllanmaganligi yoki majburiyatni lozim darajada bajarmaslik;
- korxonada hisobning sifatsizligi yoki uning mas'ul shaxslarining yetarli bilim va ko'nikmaga ega emasligi (tajribasizligi);
- soliq yukining og'irligi yoki qasddan soliq to'lamaslik;
- korxonaning debitor va kreditor qarzdorliklari bo'yicha to'lov muddatini o'tishi hamda hisobraqamda mablag'ning etarli emasligi;
- soliq ma'muriyatchiligi hamda soliq qonunshiligidagi kamchiliklar;
- boshqa fors-major holatlar hamda soliq to'lovchi (mas'ul shaxs)ning hayoti bilan bog'liq o'zgarishlar (kasallik, o'lim va h.k.)

Soliq qarzdorliklarining vujudga kelishining eng asosiy sabablaridan biri – bu soliq to'lovchilarning moliyaviy ahvoli tanglashishidir. Korxonalarning moliyaviy holati yomonlashuviga esa yuqori soliqqa tortish darajasi (soliq yuki) bevosita, ham bilvosita ta'sir qiladi.

Soliq to'lashning muddatini keyinroq muddatga ko'chirish soliqni to'lash muddatini o'zgartirish deb e'tirof etiladi. To'lanishi lozim bo'lgan umumiy soliq summasiga yoki uning bir qismiga nisbatan, qarz summasiga foizlar hisoblangan holda, soliq to'lash muddatini o'zgartirish mumkin. Soliq to'lash muddatini o'zgartirish uni to'lashni kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lash shaklida amalga oshiriladi. Soliq to'lashni kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lash, shu soliq bo'yicha tegishli beryo'la yoki bosqichma-bosqich qarz summasini to'lagan holda ushbu soliqni to'lash muddatini o'zgartirishdan iboratdir. Soliq to'lashni kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lash soliqni to'lashni kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lash imkoniyatini berish to'g'risida qaror qabul qilinguniga qadar yuzaga kelgan qarz summasiga yoki kelgusida yuzaga keladigan qarz summasiga nisbatan berilishi mumkin. Soliq to'lashni kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lash

1 yildan oshmagan muddatga beriladi. Soliq to'lash muddati o'zgartirilishiga talabgor shaxs soliq to'lashni kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lash to'g'risida ariza berishga yoxud bu haqda xabardor qilishga haqlidir. Bunday ariza bir yoki bir nechta soliqqa nisbatan berilishi mumkin. Manfaatdor shaxsning soliq to'lashni kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lash haqidagi arizasini ko'rib chiqish chog'ida soliqni to'lash muddatlarini o'zgartirish to'g'risida qaror qabul qilishga vakolatli organ mazkur shaxsga u bilan kelishilgan holda qabul qilinishi mumkin bo'lgan kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lashning boshqa shartlarini taklif etishga haqli.

Soliq to'lash muddatining o'zgartirilishi soliq to'lash bo'yicha mavjud majburiyatlarni bekor qilmaydi va yangi majburiyatlarni vujudga keltirmaydi. Vazirlar Mahkamasi, Soliq qo'mitasi, Davlat Bojxona qo'mitasi va Mahalliy hokimiyati organlarining qaroriga ko'ra soliq to'lash muddatini o'zgartirish, mol-mulk garovi, kafillik yoki bank kafolati bilan ta'minlanishi mumkin. Penya va jarima to'lashni kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lash imkoniyati berilganda ham qo'llaniladi.

Mavjud qoidalar soliq agentlariga, soliqni to'lovchi, soliq to'lovchi bo'yicha bo'nak to'lovlarini to'lash bo'yicha foizsiz to'lashni kechiktirishning yoki bo'lib-bo'lib to'lashni qo'llashning va alohida sharoitlarda soliq majburiyatlarini bajarishning vaqtinchalik tartibi bo'yicha nazarda tutilgan hollarga nisbatan tatbiq etilmaydi.

Soliqni to'lash muddatini o'zgartirishni istisno etadigan holatlar.

Agar manfaatdor shaxsga nisbatan quyidagi shartlardan hech bo'lmaganda bittasi bajarilayotgan bo'lsa, soliqni to'lash muddati o'zgartirilishi mumkin emas.

1) ko'rsatilgan holatlar mavjud bo'lgan taqdirda, soliq to'lash muddatini o'zgartirish to'g'risida qaror qabul qilinishi mumkin emas, qabul qilingan qaror esa bekor qilinishi lozim, soliq to'g'risidagi qonunchilikning buzilishi bilan bog'liq jinoyat alomatlari bo'yicha jinoiy ish qo'zg'atilgan bo'lsa;

2) ushbu shaxs bunday o'zgartirishdan soliq solinishi lozim bo'lgan o'z pul mablag'larini yoki boshqa mol-mulkini yashirish uchun foydalanishini yoki ushbu shaxs doimiy yashash uchun O'zbekiston Respublikasidan tashqariga chiqib ketishini taxmin qilish uchun yetarlicha asoslar mavjud bo'lsa;

3) ushbu shaxs soliqni to'lash muddatini o'zgartirish to'g'risida ariza bergan kundan oldingi 3 yil mobaynida, Vazirlar Mahkamasi, Soliq qo'mitasi, Davlat Bojxona qo'mitasi va Mahalliy hokimiyati organlari tomonidan soliq to'lash muddatini tegishli o'zgartirish shartlari buzilganligi munosabati bilan ilgari berilgan kechiktirish yoki

bo'lib-bo'lib to'lash imkoniyatining amal qilishini tugatish to'g'risida qaror chiqarilgan bo'lsa;

4) bankrotlik to'g'risida ish qo'zg'atilgan bo'lsa;

5) manfaatdor shaxs (tadbirkorlik subyekti) Soliqni to'lash bo'yicha kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lash imkoniyatini berish to'g'risidagi ariza u tomonidan tegishli vakolatli organga beriladi.

Tadbirkorlik subyektlari umumiy maydoni 1 000 kvadrat metrdan ortiq bo'lgan er uchastkalariga va (yoki) binolar hamda inshootlarga bo'lgan mulkiy huquq olinganda mol-mulk va yer soliqlarni to'lashga taqdim etilgan xabarnoma asosida xabardor qilgan holda va garov ta'minotisiz 6 oy muddatga kechiktirish huquqiga ega. Bunda kechiktirilgan soliqlar summasi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan er uchastkalarining, binolarning va inshootlarning qiymatidan va (yoki) maydonlaridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan soliqlar miqdorida belgilanadi.

1-rasm. Soliqlarni to'lashni kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lash imkoniyatini berish shartlari¹.

Soliq to'lovchilarning konsolidasiyalashgan guruhi bo'yicha foyda solig'iga nisbatan soliq to'lash muddatini o'zgartirish amalga oshirilmaydi. Soliqlarni to'lash muddatlarini o'zgartirish to'g'risida qaror qabul qilishga vakolatli organlar 1-rasmda keltirilgan organlar soliqlarni to'lash muddatlarini o'zgartirish to'g'risida qarorlar qabul qilish vakolatiga ega organlardir.

Soliqlarni tizimlashtirishda, soliq imtiyozlarini soddalashtirishda va soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlash holatlarini minimallashtirishda soliq qonunchiligiga bo'lgan yondashuvlarni tubdan qayta ko'rib chiqish zarurligi ayon bo'ladi. 2000-yilning boshidan soliq sohasida mamlakat siyosatidagi institusional islohotlarga moslashtirilgan soliq sohasida sifatl o'zgarishlar ro'y berdi. Ushbu o'zgarishlarning strategik yo'nalishi butun soliq tizimining samaradorligini oshirish maqsadiga yo'naltirilgan bo'lib, bu soliq yukining izchil pasayishi va soliq ma'muriyatchiligining samarali tizimini shakllantirishni nazarda tutadi.

Yuridik shaxslarning soliq qarzdorligi, ma'lum davr oralig'idagi ta'sir etish darajasiga bog'liq ravishda, bir qancha sabablar tufayli yuzaga keladi. Shunga ko'ra soliq qarzdorligining yuzaga kelish sababini tahlil qilish nafaqat soliq qarzini o'sish sur'atlarini tasniflashga, balki ularni bartaraf etish uchun chora-tadbirlarni belgilashga imkon yaratadi. Albatta, ushbu chora-tadbirlar natijasi soliq qarzdorligini batamom tugatishga olib kelmasada, biroq aynan shu chora-tadbirlar bilan soliq qarzdorligini undiruvchi organlarning xatti-harakatlari uyg'unligi ostida soliq qarzdorligini ma'lum darajada qisqartirish imkoniyati yuzaga kelishi mumkin.

Xorijlik ayrim olimlarning fikricha, quyidagi omillar ta'siri ostida soliq qarzdorligi paydo bo'lishi mumkin :

- ijtimoiy-siyosiy va tarixiy – bu holat ayrim guruhlar yoki hududlarda siyosiy boshqaruvga noroziliklarning paydo bo'lishi, soliq madaniyatining pastligi va boshqa ijtimoiy holatlar bilan izohlanadi;
- tashkiliy-huquqiy – bu holat soliq ma'murchiligi va huquqiy bazaning takomillashmaganligi, soliq yukining og'irligi yoki bir xilda taqsimlanmaganligi bilan izohlanadi;
- iqtisodiy – bu holat umumiy jihatdan iqtisodiy holatdagi o'zgarish bilan izohlanadi.

1 Муаллиф томонидан тайёрланди.

2-rasm. Soliq qarzdorligining paydo bo'lishi sabablari².

Bu asosan 2 guruhga bo'linadi:

Birinchi guruh – umumiy iqtisodiyotdagi tizimning beqarorligi. Yetarli darajadagi pul massasining yo'qligi, inflyasiya darajasining yuqoriligi, ishlab chiqarishning pasayishi, xarid qobiliyatining pasayishi bilan izohlanadi;

Ikkinchi guruh – o'ziga xos xususiyatga ega bo'lgan ishlab chiqarish va tovarlar oldi-sotdisiga bog'liq bo'lgan holatlar hamda faqat ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlarga taalluqli bo'lgan texnik-ishlab chiqarish bilan bog'liq holatlar.

Xorijlik olimlarning fikri bo'yicha yuridik shaxslar soliq qarzdorligining paydo bo'lishini uch guruhga bo'lib o'rganish lozim. Bunda, birinchi navbatda, iqtisodiy, tashkily-huquqiy xarakterdagi va ma'muriy ruhiy sabablar keltirilgan (2-rasm).

Ichki (tarmoq) sohaviy sabablarga iqtisodiyotning etakchi sohalarida yangi innovasion siyosat yuritilmasligini keltirish mumkin. Buning natijasida esa shu sohadagi ishlab chiqarish yangi jihozlar bilan modernizatsiya qilinmay qoladi va ishlab chiqarilayotgan tovar (ish va xizmatlar) bozorda o'z o'rnini hamda xaridorlarini yo'qotadi. Shu sababli ushbu soha inqirozga yuz tutadi va hisoblangan soliqlarni to'lay olmasligi qarzdorlikning kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

Mikroiqtisodiy sabablarga yuridik shaxslarni boshqarishda ichki rahbarlikning qoniqarsizligi, marketingni yaxshi o'zlashtirmaslik, hamkorlarni tanlay bilmaslik va moliya-xo'jalik faoliyati bo'yicha buxgalteriya hamda soliq hisobining past darajada yuritilishi, kuchsiz moliyaviy nazoratning o'rnatilganligini keltirish mumkin. Hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznes subyektlarining iqtisodiyotdagi o'rnini yuqori bo'lib bormoqda. Shu bilan birga, ular tomonidan foydani maksimallashtirish nuqtai-nazaridan soliq to'lovlarini rejalashtirishga katta ahamiyat berilmoqda. Buning uchun ular mustaqil ravishda soliq bazasini turli yo'llar bilan kamaytirishni ko'z-lamoqdalar. Albatta, bu masalada ma'lum haq evaziga "soliq maslahati" yoki "auditor" tashkilotlari xizmatlaridan foydalanuvchi, yirik aylanma mablag'iga ega subyektlar ham topiladi. Aksariyat hollarda esa kichik biznes subyektlari mustaqil ravishda bu ishlarni amalga oshirib, natijada qo'pol xatoliklarga yo'l qo'yadi. Yo'l qo'yilgan xatoliklar soliq tekshiruvlarida aniqlanib, ularga nisbatan qo'shimcha soliqlar hisoblanib, jarimalar qo'llaniladi.

Tashkiliy-huquqiy xarakterdagi sabablar ikki turga bo'lib o'rganiladi. Huquqiy bazaning mukammal emasligi natijasida soliq qarzini majburiy undirish bo'yicha sudlarga kiritiladigan da'volarning qondirilmasligi yoki qonunchilikdagi boshqa bo'shliqlar tufayli soliq qarzini undirish jarayoni to'xtatib qo'yilishi mumkin.

2 Пронин С.Б., Пронин М.С. Взыскание задолженностей по налогам с организаций. // Тематический спецвыпуск журнала «Горячая линия бухгалтера». – 2006 г. Б. 26

3-rasm. Iqtisodiy xarakterning turlari³.

Birinci navbatda iqtisodiy xarakterdagi sabablarga alohida e'tibor qaratamiz. Bu guruhga 3 turdagi sababni kiritish mumkin.

Makroiqtisodiy sabablar jumlasiga mamlakat iqtisodiyotining beqarorligi (inqiroz), mamlakat va uning ichidagi hududlarning daromad olish bo'yicha iqtisodiy sohalarining bir xilda rivojlanmasligi, aksariyat yuridik shaxslarning ishlab chiqarishdagi rentabellik darajasi tushib ketishi natijasida soliq va to'lovlarni to'lay olmasligi, og'ir moliyaviy holatning yuzaga kelishi, umumiy to'lov intizomining qoniqarsiz darajada ekanligini keltirish mumkin.

Soliq qarzini undirish tuzilmasini mukammallashtirmaganligini quyidagi sifatlar bilan izohlash mumkin deb o'ylaymiz. Soliq qarzini undirish tuzilmasi:

- a) tashkilotlardagi xodimlar sonining kamligi;
- b) tashkilotlarning quyi tuzilmalari, hududlardagi xodimlarning bilim va kasb mahorati hamda mehnat unumdorligining pastligi, mehnat intizomiga to'liq rioya etilmasligi;
- s) tashkilotlarning o'zaro hal etilmagan muammolari mavjudligi;
- d) texnik va texnologik jihatdan yaxshi jihozlanmaganligi bilan bog'liq.

Tashkiliy-huquqiy xarakterdagi sabablarning ayrim ko'rinishlari respublikamizning o'tgan yillardagi soliq sohasida yuz bergan ko'plab o'zgarishlarida namoyon bo'ladi. Mustaqillikning dastlabki yillarida davlat soliq xizmati organlari tomonidan yuridik shaxslar soliq qarzdorligini bankdagi hisob raqamlariga inkasso topshiriqnomasi qo'yish orqali majburiy undirib olish, mol-mulki xatlovi orqali soliq qarzini qoplash mexanizmlari bevosita soliq organlari tomonidan amalga oshirilgan bo'lsa, bu jarayon ham bosqichma-bosqich liberallashtirilib hozirgi kunda jahon andozalariga tenglashtirilib borilmoqda.

Ma'naviy-ruhiy xarakterdagi sabablar esa 2 turga bo'lib o'rganiladi. Soliq madaniyatining pastligi (yo'qligi). Jamiyatdagi ayrim yuridik shaxslarning rahbar va mansabdor shaxslarining fikricha, "soliqlarni to'liq hamda o'z vaqtida to'lash" va "muvaffaqiyatli biznes" tushunchalari bir biriga teskari hisoblanadi. Aynan shu turdagi soliq to'lovchilar soliq organi tomonidan tekshirilib, ularga nisbatan qattiq jazo choralari ko'riladi va jarimalar qo'llaniladi.

O'tkazilgan tekshiruvlar natijasida qo'llanilgan jarima va qo'shimcha hisoblangan soliqlar yoki bo'lmasa tekshiruvga bo'lgan muddatda yashirilgan, to'lashdan qochilgan, muddatida to'lanmagan soliqlar davlat budjetiga bir kun kelib undirib olinishi muqarrardir. Yuridik shaxslarga bankrotlik alomatlari qo'llanilgan taqdirda ham subsidiar javobgarlik choralari mavjudligini unutmaslik lozim.

Soliq qarzdorliklari paydo bo'lishining eng asosiy sabablaridan biri – bu soliq to'lovchilarning tang moliyaviy ahvoli bilan bog'liqdir. Korxonalarning moliyaviy holati yomonlashuviga esa yuqori soliqqa tortish darajasi (soliq yuki) bevosita hamda bilvosita ta'sir qiladi.

Bunga ta'sir etuvchi omillar quyidagilardir:

- o'zaro moliyaviy – xo'jalik munosabatda bo'lgan xo'jalik subyektlari tomonidan to'lov intizomiga rioya qilmaslik va buning oqibatida debitorlik, kreditorlik qarzlarning oshib ketishi;
- xo'jalik subyektining mahsulotiga (bajarilgan ish va xizmatlarga) iste'mol talabining keskin o'zgarishi;
- ishlab chiqarilgan mahsulotning (bajarilgan ish va xizmatlarning) sifati buyurtmachi yoki bozorning talabiga javob bermasligi;
- soliq to'lovchi tomonidan budjet oldida soliq qarzi vujudga kelishining eng asosiy sabablaridan biri – korxona moliyaviy holatining barqaror emasligi, shu jumladan, debitorlik va kreditorlik qarzlarning oshib borishidir. Respublikamiz ayrim olimlari fikricha, soliq qarzlarning nazariy jihatdan vujudga keladi. Mazkur keltirilgan fikrlarga, albatta, qo'shilamiz. Biroq har bir davlat va jamiyatning o'z tarixi, kelib chiqishi, strategik joylashgan o'rni, mentaliteti, demografik tarkibi ham alohida ahamiyat kasb etadi.

3 Пронин С.Б., Пронин М.С. Взыскание задолженностей по налогам с организаций. // Тематический спецвыпуск журнала «Горячая линия бухгалтера». – 2006 г. Б. 33

4-rasm. Soliq qarzdorligi paydo bo'lishining iqtisodiy moliyaviy umume'tirof etilgan sabablari⁴.

Davlatdagi siyosiy beqarorliklar uning iqtisodiyotini izdan chiqarishi turgan gap. Qolaversa, iqtisodiyotning sikllarida "iqtisodiy tushish" yoki inqiroz davrida ham soliq qarzdorligini o'sish ehtimoli katta bo'ladi.

Makro va mikro darajada bozordagi talab va taklifdagi o'zgarishlar ham soliq qarzdorligini o'sish va kamayishiga keskin ta'sir qiladi. Bu esa keyingi ketma-ketlikda valyuta kursidagi o'zgarishlar va to'lov tizimidagi yuzaga keladigan kamchiliklar bilan ham baholanadi.

Tadbirkorlik faoliyatini yuritishni yaxshi bilmaslik va korporativ soliq menejmentini tushunmaslik, tadbirkorlardagi uquvsizlik va bilimsizlik tufayli ham soliq qarzdorligi paydo bo'lishi mumkin.

Soliq qonunchiligidagi hamda soliqlarni hisoblash va undirish mexanizmidagi bo'shliqlarning mavjudligi, soliq madaniyati past bo'lgan soliq to'lovchilar uchun ham ancha qo'l keladi.

Amaliyotdan kelib chiqib, fikrimizcha, Respublikamizdagi yuridik shaxslarning soliq qarzdorligi yuzaga kelishini quyidagi sabablar bilan bog'lash mumkin:

- soliq hisobotini topshirib soliq majburiyatlarini umuman bajarilmasligi (xufiyona faoliyat va boshqalar) natijasida;

- soliq tekshiruvlari natijasida qo'shimcha soliq hisoblash yoki moliyaviy jarimalar qo'llash natijasida (xufiyona korxona);

- soliq majburiyatlarining kechiktirib bajarilishi natijasida;

- yuqori turuvchi tashkilotlar tomonidan mablag'lar o'z vaqtida moliyalashtirilmasligi natijasida;

- fermer xo'jaliklarining etkazib bergan hosili bo'yicha to'lovlar mavsumiy amalga oshirilishi natijasida.

Soliq qarzi yuzaga kelish omillari quyidagilar:

- xo'jalik yurituvchi subyektlar xufiyona faoliyat maqsadida tashkil etilganligi;

- soliq madaniyatining pastligi yoki majburiyatni to'liq bilmaslik;

- korxonada hisobning sifatsizligi yoki uning mas'ul shaxslarini etarli bilim va ko'nikmaga ega emasligi (tajribasizligi);

- soliq yukini og'irligi yoki qasddan soliq to'lamaslik;

- korxonaning debitor va kreditor qarzdorliklari bo'yicha to'lov muddatining o'tishi hamda hisob raqamda mablag'ning etarli emasligi;

- soliq ma'muriyatchiligi hamda soliq qonunchiligidagi kamchiliklar;

- boshqa fors-major holatlar hamda soliq to'lovchi (mas'ul shaxs)ning hayoti bilan bog'liq o'zgarishlar (kasallik, o'lim va h.k.)

Ayniqsa, muddati o'tgan qarzarlar hajmining ortib ketishi sotilgan mahsulotlar, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlar bo'yicha o'zaro hisob-kitobiga ta'sir etibgina qolmay, makro darajada ya'ni mamlakat iqtisodiy barqarorligiga putur etkazuvchi omil ekanligi yanada xavflidir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Soliq qarzdorligi tan olingan taqdirda soliq qarzini undirish uchun iqtisodiy sudga ariza yoki da'vo arizasi-ni kiritilishi shart bo'lmasligi lozim. Chunki taqdim etilgan soliq hisobotlari yoki tekshirishda hisoblangan soliq

4 Muallif tomonidan xorij va alliy adabiyotlardan foydalanган holda tayёрlandi.

summalariga roziligi va buning natijasida soliq qarzining vujudga kelishi nizoli emasligi sababli soliq qarzdorligi faqatgina o'rtada nizolar yuzaga keldandagina sud orqali hal qilinishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari. www.soliq.uz.
2. Efeeloo N. & Disk N. (2018). An Empirical Review of the Determinants of Tax Evasion in Nigeria: Emphasis on the Informal Sector Operators in Port Harcourt Metropolis. *Journal of Accounting and Financial Management*, 4(3), 1–10. <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/63209917>
3. Johnson Janet Berry (2022) Tax Liability: Definition, Calculation, and Example. The investopedia team. October 26, <https://www.investopedia.com/terms/t/taxliability.asp>.
4. Josephson Amelia (2022) The Ultimate Guide to Tax Liability. November 16,. <https://smartasset.com/taxes/tax-liability>.
5. Masslet D., Montmarquette S. & Viennot-Briot N. (2019). San whistleblower programs reduce tax evasion? Experimental evidence. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 83, 101459. <https://doi.org/10.1016/j.soses.2019.101459>.
6. Owusu G.M.Y., Bekoe R.A., Anokye F.K., & Anyetei L. (2019). What Factors Influence the Intentions of Individuals to Engage in Tax Evasion? Evidence from Ghana. *International Journal of Public Administration*, 43(13), 1143–1155. <https://doi.org/10.1080/01900692.2019.1665686>.
7. Ozili P.K. (2020). Tax evasion and financial instability. *Journal of Financial Crime*, 27(2), 531–539. <https://doi.org/10.1108/jfs-04-2019-0051>.
8. Richardson G. (2016). The Determinants of Tax Evasion: A Cross-Country Study. *Financial Crimes: Psychological, Technological, and Ethical Issues*, 33–57. https://doi.org/10.1007/978-3-319-32419-7_2.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

